

Світлана РОМАН,
*науковий співробітник Інституту світової економіки
та міжнародних відносин НАН України
(Ужгородський відділ)*

ІННОВАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В ПРОЦЕСІ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКІ ІНТЕГРАЦІЙНІ СТРУКТУРИ

В статті охарактеризовано понятійний апарат транс-кордонного співробітництва. Виявлено фактори, що впливають на інноваційний потенціал прикордонного простору, розглянуто проблеми та перспективи реалізації інноваційного потенціалу України в процесі входження в Європейські інтеграційні структури.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, інноваційний потенціал, євро регіон, інтеграція.

Актуальність проблеми. Сучасні тенденції розвитку світового економічного простору вимагають від України принципово нового підходу до формування національної політики транскордонного співробітництва. Така необхідність пов'язана, насамперед, з тим, що прикордонна співпраця відкриває багато перспектив для економічного зростання держави та сприяє вирішенню соціально-політичних проблем українського суспільства.

В останні роки наша держава стала учасником багатьох європейських інтеграційних процесів, які зумовлені існуванням на її території спільних кордонів з державами, які вже є членами Європейського Союзу. На сьогодні розвиток цих прикордонних територій – це вже є закономірний процес еволюції продуктивних сил на якісно новому рівні виробничих відносин, що вмщують в себе інновації, науку, освіту та інші необхідні умови для розвитку економіки регіону та держави в цілому.

Активізація інтеграційних процесів у прикордонних територіях значно полегшує переміщення інноваційних ресурсів,

які, як правило, спрямовуються в місця їх найбільш ефективного використання. Отже, ресурс кордону є значним інноваційним фактором функціонування соціально-економічної сфери прикордонного регіону.

Ступінь дослідженості теми. Дослідженням проблем динаміки, тенденцій та перспектив розвитку транскордонного співробітництва займалося багато українських та зарубіжних вчених: М. Долішній, Ю. Макогон, А. Баян, М. Войнаренко. Серед зарубіжних учених – А. Маршалл, Р. Попов, М. Портер, Б. Райзберг, Е. Румянцева, Ж. Шредер та інші. Не зважаючи на велику кількість досліджень у сфері транскордонного співробітництва, вважаємо, що темі інноваційного потенціалу прикордонних територій приділено недостатньо уваги.

Метою статті є дослідження сутності інноваційного потенціалу транскордонного співробітництва, виявлення факторів його розвитку в процесі входження України в Європейські інтеграційні структури.

Результати дослідження. Досвід зарубіжних країн, які на сьогодні динамічно розвиваються, свідчить, що прикордонні території були не останнім фактором їх економічного росту – дуже часто вони ставали центрами зосередження економічної активності і допомагали інтеграції усієї економічної системи країни до світового господарства.

В цілому транскордонне співробітництво можна визначити як сукупність дій, направлених на розвиток соціальних, економічних, культурних та інших відносин між територіальними утвореннями та органами їх виконавчої влади України та відповідними територіальними одиницями та їх місцевою владою інших держав у межах діючого національного законодавства [1]. Дане визначення також збігається із концепцією транскордонного співробітництва, визначеною Європейською рамковою конвенцією про прикордонне співробітництво територіальних співтовариств та властей [2].

Що стосується України, то її потенціал у сфері транскордонного співробітництва оцінюється достатньо високо: сухопутні кордони з сімома країнами, чотири з яких країни ЄС. Їх загальна протяжність більше ніж 5,6 тис. км, у тому числі з РФ – 1955 км, Мол-

довою – 1202 км, Білоруссю – 1084 км, Румунію – 608 км, Польщею – 542 км, Угорщиною – 135 км, Словаччиною – 98 км [5, с. 88].

В свою чергу інноваційний потенціал транскордонного співробітництва можна охарактеризувати як можливості, обумовлені науково-технічними творчими факторами. Його сутністю є інновації, що втілюються у винаходах, ліцензіях, патентах, промислових розробках, тощо. Дане поняття об'єднує також усі форми інтелектуальної діяльності, які характеризуються поняттям інтелектуальної власності.

Також інноваційний потенціал можна визначити рівнем розвитку науково-технічної сфери, яка характеризується чисельністю зайнятих у цій сфері, об'ємом затрат на науководслідні роботи та підвищення технічної озброєності даної сфери, результативними показниками НДДКР, показниками ефективного використання науково-технічного потенціалу.

Але розвиток інфраструктури науково-освітньої сфери, технічна озброєність підприємств характеризує інноваційний потенціал лише із зовнішньої сторони. Найбільш важливою, вважаємо, є продуктивність інноваційної діяльності, її ефективність, що забезпечується організаційно-економічним механізмом, у тому числі якістю управління прикордонними регіонами.

Інноваційний потенціал прикордонних територій пов'язаний і з ресурсами зовнішнього середовища. Характерний для прикордонних територій динамізм створює передумови позитивних зрушень у економіці цих регіонів. Динамізм також притаманний і самому інноваційному потенціалу прикордоння, що проявляється у трансформації його функціональної структури та адаптації інноваційних ресурсів до мінливих внутрішніх та зовнішніх умов [4].

Активізація транскордонного співробітництва, накопичування досвіду, наявність розвинутих освітніх та дослідницьких організацій, великих підприємств, привабливих умов життя та інших факторів можуть привести до формування єдиних кластерів, ініціюванню та реалізації спільних проектів.

Свідченням активної співпраці Європейського Союзу та України в галузі інноваційних технологій є об'єм інвестицій, направлених на розвиток науково-технологічної сфери України.

Тільки у 2009 році ЄС виділив Україні більше 12 млн. євро для реалізації чотирьох проектів упродовж двох років, що стосуються фінансової допомоги інноваційному сектору України. Метою цих проектів є стимулювання винаходів на місцевому рівні, а також дослідження інновацій для їх впровадження в виробничу сферу та подальшої передачі бізнесу. Серед цільових отримувачів цих коштів є Міністерство економіки України, Міністерство освіти, науки, молоді та спорту, державне Агентство по інвестиціях та інноваціях, Державний комітет по регуляторній політиці та підприємництву, а також середній та малий бізнес в Україні.

Розглянемо більш докладніше усі організації та програми, що забезпечують співробітництво України та ЄС в інноваційній сфері.

На сьогоднішній день в Україні функціонує Український Науково-Технологічний Центр (УНТЦ), який підтримує інженерні розробки та дослідження, які допомагають створенню умов для подальших технічних досягнень у державах-членах Українського науково-технологічного центру.

Крім цього, Україна бере участь у програмі EUREKA. European Research Coordination Agency – це інформаційна мережа, ініціатива Європейських країн, яка направлена на розвиток наукових досліджень у сфері високих технологій ті інновацій, націлених на європейський ринок. За час свого існування програма стала одною з найбільш перспективних форм європейської науково-технічної інтеграції. Ця науково-технічна програма заснована по ініціативі президента Франції Франсуа Мітерана і заснована на I Конференції Міністрів країн-учасниць програми 17 липня 1985 року [9].

Україна є асоційованим членом програми з 1993 року. Того ж року був організований Національний інформаційний пункт програми EUREKA в Україні. Політична, наукова координація та фінансування здійснюється Міністерством освіти, науки, молоді та спорту України.

В таблиці 1 наведено деякі цифри та результати діяльності України в названих програмах та проектах ЄС.

Таблиця 1

Участь українських вчених у інноваційних програмах ЄС [9]

Програма/діяльність з участю українських вчених	Період	Кошти, виділені Україні, євро	Примітки
INTAS, 1221 колектив у 849 проектах	Після 1992 р.	20 млн. 500 тис.	10% від загального фінансування
РП6	2002-2006 рр.	5 млн. 682,76 тис.	
РП7 (17 проектів з участю українських колективів)	2007-2008 рр.	2 млн. 500 тис.	Ефективність – 16%
УНТЦ	Після 1994 р.	Немає даних	
EUREKA (22 проекти)	Після 2000 р. - на сьогоднішній день	20 млн.	

Отже, цифри, наведені в таблиці, свідчать про загальне зростання інноваційно-інвестиційної активності України.

Якщо оцінювати питання інноваційного потенціалу транскордонного співробітництва у регіональному розрізі, а саме, Закарпатської області, то про рівень інноваційної активності свідчать такі показники:

- активність роботи наукових організацій;
- кількість наукових кадрів та рівень освіти працівників;
- обсяги фінансування наукової та науково-технічної діяльності;
- інноваційна активність промислових підприємств та динаміка виробництва інноваційної продукції;
- наявність платоспроможного попиту на інноваційну продукцію.

Просліджуємо динаміку кількості наукових робітників (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка кількості наукових кадрів [8]

	1995	2000	2005	2007	2008	2009
Кількість працівників наукових організацій	1509	813	1106	1005	929	928
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи	1133	647	661	626	576	576
<i>з них мають науковий ступінь</i>						
доктора наук	20	20	25	31	30	25
кандидата наук	196	158	135	154	146	148
Кількість працівників, які виконують науково-технічні роботи за сумісництвом	193	386	424	1083	1168	1125
<i>з них мають науковий ступінь</i>						
доктора наук	39	86	82	157	140	129
кандидата наук	109	169	130	534	574	534

Отже, дані таблиці свідчать, про зменшення працівників та спеціалістів, що виконують наукові роботи, що в цілому є негативним показником зниження інноваційної діяльності регіону, але, в свою чергу, ми бачимо, що цей показник компенсований ростом кількості наукових працівників, які працюють за сумісництвом.

Більш позитивну тенденцію мають цифри по кількості науково-технічних робіт, виконаних власними силами організацій (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл науково-технічних робіт, виконаний власними силами організацій, тис. грн. [8]

	1995	2000	2005	2007	2008	2009
Загальний обсяг науково-технічних робіт	2673,6	4668,1	15043,6	15207,1	20625,7	21566,6
<i>З них</i>						
фундаментальні дослідження	1158,1	2071,9	5244,5	9072,6	9787,9	9009,7
прикладні дослідження	773,1	1854,2	5373,6	3221,2	5809,1	8210,9
науково-технічні розробки	586,5	452,5	1612,5	2514,3	4148,6	3467,0
науково-технічні послуги	155,9	289,5	2813,0	399,0	880,1	879,0

Як бачимо, загальний обсяг наукових робіт має позитивну тенденцію росту, не зважаючи на зниження окремих показників із видів наукових робіт, можна зробити висновок, що Закарпатська область має достатній потенціал для впровадження інноваційних проєктів.

Про попит на технічні розробки свідчить кількість праць у галузі природничих та технічних наук (табл. 4).

Таблиця 4

Обсяг науково-технічних робіт, виконаний власними силами організацій за галузями науки у 2009 році, тис. грн. [8]

	Усього	У тому числі				
		науково-дослідні	З них		науково-технічні розробки	науково-технічні послуги
			фундаментальні	прикладні		
Усього	21566,6	17220,6	9009,7	8210,9	3467,0	879,0
природничі науки	10024,3	9696,1	4420,2	5275,9	-	328,2
фізико-математичні	4708,4	4703,4	4140,2	563,2	-	5,0
біологічні	2077,0	2077,0	-	2077,0	-	-
медичні	1038,9	1038,9	-	1038,9	-	-
сільсько-господарські	2200,0	1876,8	280,0	1596,8	-	323,2
технічні	817,8		-	-	567,8	250,0
гуманітарні	121,5	121,5	-	121,5	-	-
суспільні	610,2	610,2	-	610,2	-	-
наукові установи та виші, навчальні заклади, що мають багатогалузевий профіль	9992,8	6792,8	4589,5	2203,3	2899,2	300,8

Дані свідчать про суттєву перевагу науково-дослідних робіт в прикладному аспекті, що є позитивним показником для впровадження інноваційних проєктів на Закарпатті, адже показники говорять про сформовану сильну наукову-прикладну базу.

Прослідкуємо рівень інноваційної активності промислових підприємств за рівнями діяльності (табл. 5).

Таблиця 5

Кількість інноваційно-активних промислових підприємств за видами економічної діяльності, од. [8]

	2005	2007	2008	2009
Промисловість	33	28	31	36
Добувна промисловість	1	2	3	2
Переробна промисловість	32	25	28	34
з неї				
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	6	6	5	12
легка промисловість	9	3	2	1
текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	8	3	2	-
виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	1	-	-	1
оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	2	3	4	5
целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	-	-	2	1
виробництво коксу, продуктів перероблення	-	-	-	-
хімічна та нафтохімічна промисловість	3	3	4	3
хімічне виробництво	2	2	-	2
виробництво гумових та пластмасових виробів	1	1	1	1
виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	2	-	-	-
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	1	1	1	2
машинобудування	7	8	8	7
виробництво машин та устаткування	2	3	4	4
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	4	5	4	3
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	-	1	-	-

В цілому промисловість Закарпатської області, порівняно з періодом від 2005 до 2009 року, показує позитивну динаміку росту інноваційної діяльності підприємств цієї галузі. Лідируючу позицію займає харчова промисловість, але, як видно з показників, непоганий потенціал мають галузі машинобудування та електроніки.

Таким чином, якщо узагальнити статистичні дані, можемо відзначити, що не зважаючи на коло економічних проблем регіону, Закарпатська область має досить стабільний інноваційний потенціал. Говорити про активну динаміку розвитку інновацій поки що рано, але позитивні зрушення не можемо не відзначити.

На сьогодні вже існує проект будування трьох технопарків. Першим планується впровадження інвестиційного проекту індустріального парку з елементами логістики «Берег – Карпати», в якому передбачено будівництво інженерних мереж та промислових потужностей на українсько-угорському кордоні біля села Дейда Берегівського району (за приблизними даними вартість цього проекту оцінюється у 8 – 10 млн. доларів). Закарпаття отримало грант від угорської сторони на реалізацію цього проекту.

Взагалі всього на Закарпатті планується будівництво трьох подібних технопарків – на словацькому, угорському та румунському кордонах.

Висновки.

Отже, інноваційний потенціал транскордонного співробітництва, визначається в першу чергу географічним розташування країни та наявністю в неї розвинутої освітньої та науково-технічної бази.

Оскільки динамізм є властивістю прикордонних територій, то пріоритетним напрямком розвитку нашої держави повинно стати плідне транскордонне співробітництво у рамках програм Євросоюзу. Така співпраця позитивно впливатиме на розвиток, в першу чергу, регіональних економік, зокрема, на економіку прикордонних областей.

Географічне розташування Закарпатської області, її сусідство з країнами-членами Євросоюзу створює сприятливі умови для участі у спільних проектах. Статистичні дані по

області свідчать про достатню в цілому науково-технічну та освітню базу для формування єдиних кластерів транскордонного інноваційного співробітництва. Свідченням цього розвитку є проект трьох технопарків на території словацького, угорського та румунського кордонів.

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 №1861 – IV (із змінами і доповненнями). [Електронний ресурс] // режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1861-15>

2. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (21 травня 1980 р., м. Мадрид). [Електронний ресурс] // режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_106

3. Баранець Г. Програми трансграничного співробітництва Євросоюзу. / Г. Баранець // Наука и инновации. – 2009. – №3. – С. 12-14.

4. Божко Л.Л. Карта компетенцій и знаній в приграничье как новая форма межрегионального взаимодействия / Л. Л. Божко // Управление экономическими системами: электронный научный журнал. – 2011. – № 1(25). – режим доступу: <http://uecs.ru/uecs-25-252010/item/305-2011-03-25-09-44-00>

5. Дітчук І.Л., Заставецька О.В., Ткач Д.В. Географія України: навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 168 с.

6. Карачинская Е. О. Направления инновационного взаимодействия Украины и Европейского Союза // Государственный университет информатики и искусственного интеллекта [Електронний ресурс] // режим доступу: <http://www.confcontact.com/2009new/5-karachin.htm>

7. Посібник з транскордонного співробітництва / [Н. Носа, М. Лендель, В. Чопак, О. Беда, В. Грищенко, В. Боднар, З. Бушак, Т. Коша, І. Ілько]. – Ужгород: Ліра, 2005. – 70 с.

8. *Статистичний щорічник Закарпаття за 2009 рік / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Закарпатській області / за ред. Г. Д. Гриник. – Ужгород, 2009. – 559 с*

9. *Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України – <http://www.ukrproject.gov.ua/news/4>*

10. *Кіш Є.Б. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції: Монографія/ Єва Кіш. – Ужгород: Ліра, 2008. – 440 с.*

11. *Кіш Є.Б., Ковач В.І. Формування системи транскордонного співробітництва України / Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип.4/ Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів», м.Ужгород, 8-9 квітня 2011 р. – Ужгород: ЗақДУ, 2011. – С.243-250.*

В статтє охарактеризован понятійний апарат трансграничного сотрудничества. Выявлены факторы, оказывающие влияние на инновационный потенциал пограничного пространства, рассмотрены проблемы и перспективы реализации инновационного потенциала Украины в процессе вхождения в Европейские интеграционные структуры.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, инновационный потенциал, еврорегион, интеграция.

The paper describes conceptual apparatus of cross-border cooperation. The factors influencing the innovative capacity of the boundary space, problems and prospects of implementation of the innovative potential of Ukraine in the process of joining the European integration structures.

Key words: cross-border cooperation, innovation potential, Euroregion, integration